

izvirni znanstveni članek  
prejeto: 2011-09-13

UDK 726:27-523.42(497.4Drežnica nad Kobaridom)

## CERKEV SRCA JEZUSOVEGA V DREŽNICI NAD KOBARIDOM IN NJENO MESTO V SLOVENSKI ARHITEKTURI POZNEGA HISTORIZMA

Franci LAZARINI

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta,  
Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenija  
e-mail: lazarini@zrc-sazu.si

### IZVLEČEK

Članek obravnava župnijsko cerkev Srca Jezusovega v Drežnici nad Kobaridom, ki so jo v letih 1911–1914 zgradili po načrtih znanega graškega arhitekta Hansa Pascherja (1858–1942). Poudarek je zlasti na njenem mestu v sočasni cerkveni arhitekturi na Slovenskem. Gre za enega najpomembnejših in najkvalitetnejših sakralnih objektov poznega historizma pri nas, hkrati pa pomeni posebnost tudi znotraj arhitektovega opusa, v katerem sicer prevladujejo neorenesančne stavbe, v primeru drežniške cerkve pa se je Pascher odločil za neoromaniko, s čimer se je od graških preusmeril k dunajskim zgledom. Po arhitekturnih značilnostih je drežniški sorodna zlasti Pascherjeva cerkev v Brestanici na Štajerskem, kar je bilo doslej spregledano, zato je v prispevku podana primerjava obeh arhitektur.

**Ključne besede:** cerkvena arhitektura, pozni historizem, neoromanika, Drežnica nad Kobaridom, župnijska cerkev Srca Jezusovega, Hans Pascher, Brestanica, župnijska cerkev Lurške Matere Božje

## LA CHIESA DEL SACRO CUORE DI GESÙ A DRESENZA SOPRA CAPORETTO E IL SUO RUOLO NELL'ARCHITETTURA DEL TARDO ECLETTISMO

### SINTESI

L'articolo esamina la Chiesa Parrocchiale del Sacro Cuore di Gesù a Dresenza sopra Caporetto che negli anni 1911-1914 fu costruita secondo i progetti del famoso architetto di Graz Hans Pascher (1858–1942). Viene evidenziato soprattutto il suo ruolo nell'ambito dell'architettura sacrale di quel periodo in Slovenia. Si tratta di uno degli edifici sacrali più importanti e pregiati del tardo eclettismo che rappresenta, inoltre, una particolarità nell'opus dell'architetto, il quale vede prevalere soprattutto edifici in stile neoromanico, mentre nel caso della chiesa di Dresenza Pascher preferì lo stile neoromantico, volgendosi così dagli esempi di Graz a quelli di Vienna. La chiesa di Dresenza sembra affine soprattutto alla chiesa di Pascher a Brestanica nella regione della Stiria, fatto fino a ora ignorato, perciò nell'articolo viene elaborato il confronto delle due architetture.

**Parole chiave:** architettura sacrale, tardo eclettismo, architettura neoromanica, Dresenza sopra Caporetto, Chiesa Parrocchiale del Sacro Cuore di Gesù, Hans Pascher, Brestanica, Chiesa Parrocchiale di Nostra Signora di Lourdes



**Sl. 1: Hans Pascher, župnijska cerkev Srca Jezusovega, Drežnica nad Kobaridom. Zunanjščina (foto: F. Lazarini).**  
**Fig. 1: Hans Pascher, Parish Church of the Sacred Heart of Jesus, Drežnica nad Kobaridom. Exterior (photo: F. Lazarini).**

Impozantna neoromanska cerkev Srca Jezusovega v vasi Drežnica nad Kobaridom, ob vznožju Krna, je že med gradnjo pritegnila določeno pozornost, saj je nanjo opozoril eden ključnih avstroogrskih arhitekturnih časopisov *Der Bautechniker*, ki je vsak teden poročal o aktualnih novogradnjah po vsej monarhiji,<sup>1</sup> o napredku gradnje pa so javnost obveščali tudi v sočasnem slovenskem katoliškem tisku (Kalin, 1913, 1–8; Novi čas, 14. 3. 1913,<sup>2</sup> 1–2; Kalin, 1915, 181–184). Svoji kvaliteti navkljub pa cerkev zaradi negativnega odnosa do historične arhitekture, značilnega za velik del dvajsetega stoletja, ni bila deležna podrobnejše obravnave, niti ni bila omenjena v že tako redkih pregledih arhitekture tega obdobja na Slovenskem (Stele, 1924, 93–95; Cevc, 1966, 146–147), nekaj pozornosti je pritegnila edino njena poslikava (Stele, 1960, 140). Tudi pregledi, nastali v novejšem času, ki stavbarstvo zadnjih desetletij

habsburškega cesarstva sicer vrednotijo pozitivno, iz neznanih razlogov o drežniški cerkvi molčijo (Höfler, 1991, 418; Prelovšek, 1998, 245–261) ali pa jo le omenijo (Prelovšek, 1990, 28; Obal, 2002, 24). Podrobneje je o njej pisal edino Jožko Kragelj, ki v svoji knjižici poleg opisa cerkve in njene opreme precej natančno podaja tudi zgodovino njene gradnje, ne ukvarja pa se z valorizacijo arhitekture kot take (Kragelj, 1997). Namen pričujočega prispevka je umestiti drežniško cerkev v opus njenega arhitekta, pokazati njen položaj znotraj sočasne arhitekture na Slovenskem ter jo na tak način ovrednotiti.

Stara drežniška cerkev sv. Jurija je bila ob koncu 19. stoletja že tako dotrajana, da je postala nevarna za vernike. Zato je tolminsko okrajno glavarstvo leta 1898 v njej prepovedalo maševati in ukazalo cerkev podreti. Tedanji kurat Jožef Kalin<sup>3</sup> je sicer od oblasti izprosil do-

1 *Der Bautechniker*, 21. 12. 1917: Herz Jesu-Kirche in Dreznica bei Karfeit (Küstenland), 401–402; *Der Bautechniker*, 8. 2. 1918: Herz Jesu-Kirche in Dreznica bei Karfeit, 42.

2 *Novi čas*, 14. 3. 1913: Nova cerkev v Drežnici, 1–2.

3 Jožef Kalin se je rodil 7. marca 1863. Leta 1892 je postal kurat v Drežnici, ki je bila tedaj samostojna kuracija, po njeni povzdignitvi v župnijo leta 1935 pa je postal prvi drežniški župnik, kar je ostal do leta 1941, v vasi pa je prebival tudi po upokojitvi. Umrli je 1. junija 1949.



**Sl. 2: Hans Pascher, župnijska cerkev Lurške Matere Božje, Brestanica. Zunanjščina (foto: F. Lazarini).**  
**Fig. 2: Hans Pascher, Parish church of Our Lady of Lourdes, Brestanica. Exterior (photo: F. Lazarini).**

voljenje za nadaljevanje bogoslužja, pod pogojem, da cerkev podprejo s tramovi, vendar je hkrati začel zbirati denar za gradnjo novega svetišča. Leta 1901 so ustanovili Društvo za zidanje farne cerkve presv. Srca Jezusovega v Drežnici, katerega glavni namen je bilo zbiranje sredstev za gradnjo (Kalin, 1913, 1; Kragelj, 1997, 8). Kurat Kalin je želel, da bi cerkev postala slovensko narodno svetišče Srca Jezusovega (Kalin, 1913, 3; Kragelj, 1997, 10), kar je pomembnejši podatek, kot se morda zdi na prvi pogled. V drugi polovici 19. stoletja so se razširile najrazličnejše oblike ljudskih pobožnosti, med katere sodi tudi češčenje Srca Jezusovega; posebno spodbudo omenjeni pobožnosti sta dala zlasti papež Pij IX. (1846–1878), ki je leta 1856 praznik razširil na vso Cerkev (pred tem so ga praznovali samo na Poljskem), ter njegov naslednik Leon XIII. (1878–1903), ki je leta 1900 ves svet posvetil Srcu Jezusovemu (Strle, 2000, 548). Slednje se je seveda odražalo tudi v umetnosti, saj

so zlasti na prelomu stoletij postale precej priljubljene upodobitve Srca Jezusovega in Srca Marijinega (Walzer, 1970, 252–254; Fučić, 1979, 542–543), ki pa pri nas, z redkimi izjemami, ostajajo na ravni obrtniških izdelkov. V zadnjih desetletjih 19. in v začetku 20. stoletja je Srce Jezusovo postalo tudi pogost patrocinijski pomembnejših novozgrajenih cerkva.<sup>4</sup> Odločitev za gradnjo »narodnega svetišča« pa je imela tudi finančne prednosti, saj so zaradi pomembnosti projekta naročniki lahko zbirali sredstva po vsej Goriški, pa tudi v drugih deželah. Nekaj podobnega je v istem času naredil župnik v Brestanici (takrat Rajhenburg) na Spodnjem Štajerskem, Jožef Cerjak, ki je novo cerkev Lurške Matere Božje, o kateri bomo še spregovorili, razglasil za »slovenski Lurd«, kar mu je prav tako dalo možnosti pobirati darove na večjem teritoriju (Stegenšek, 1914a, 123–124).

Leta 1911 je bilo gradbeno stanje stare cerkve že tako slabo, da so se, čeprav je še vedno primanjkovalo

4 Med slovenskimi svetišči, posvečenimi Srcu Jezusovemu, moramo izpostaviti zlasti cerkev lazaristov na Taboru v Ljubljani (arh. Adolf Wagner, 1881–1883), ki je pomemben primer neogotske arhitekture na Kranjskem. Izmed objektov v drugih avstroogrskih deželah omenimo neoromanske cerkve Srca Jezusovega na Dunaju (arh. Gustav Neumann, 1903–1906), v Innsbrucku (arh. Peter Huter, 1896–1898), Linzu (arh. Raimund Jeblinger, 1901–1903; radikalno predelana v šestdesetih letih 20. stoletja), Gorici (arh. Antonio Lasciac, 1891; v prvi svetovni vojni poškodovana, v tridesetih letih prenova po načrtih Maksa Fabianija), nedvomno najbolj znan primer pa je istoimenska cerkev v Gradcu (arh. Georg Hauberisser ml., 1881–1891), eden ključnih neogotskih spomenikov habsburške monarhije.



finančnih sredstev, lotili gradnje novega objekta, za katerega je načrte izdelal arhitekt Hans Pascher iz Gradca (Kalin, 1913, 2–3). Temeljni kamen je 6. julija 1911 blagoslovil goriški knezonadškof Frančišek Borgija Sedej, leto dni kasneje je bila stavba pod streho. Za božič 1912 so jo blagoslovili in zasilno uredili za bogoslužje. Leta 1914, tik pred izbruhom prve svetovne vojne, je bila notranjščina obokana, postavljen je bil tudi začasni oltar, le zvonik ni bil zgrajen do predvidene višine 50 metrov, temveč le do polovice; meril je 26 metrov (Kalin, 1915, 182–183; Kragelj, 1997, 10–11). Dramatično poročilo v časniku *Der Bautechniker* sicer sporoča žalostno vest, da je bilo svetišče v spopadih soške fronte porušeno,<sup>5</sup> a to na srečo ne drži, saj je bila cerkev edina zgradba v vasi, ki je vojno preživela nepoškodovana (Lavrenčič, 1944, 83), kar je, glede na lego neposredno na frontni črti, naravnost neverjetno, sploh če vemo, da je pod njo potekal rov za shrambo streliva (Kragelj, 1997, 10). So pa zaradi vojne zastala vsa dela v cerkveni notranjščini, ki so se nadaljevala šele leta 1924.<sup>6</sup> V obdobju med obema vojnama je cerkev postopoma dobila svojo opremo, ki jo je delno načrtoval arhitekt Pascher sam, delno pa različni primorski umetniki. Tako so po Pascherjevih načrtih izdelali klopi, spovednice, orgelsko omaro, po slogovnih značilnostih pa bi mu lahko pripisali tudi prižnico in krstilnik. Veliki oltar in stranski oltar sv. Jožefa ter obhajilna miza (kasneje prestavljena ob stene prezbiterja) so delo kiparja Giovannijs Battiste Novelija iz Gradišča ob Soči, medtem ko do postavitve drugega stranskega oltarja, posvečenega Materi Božji (zanj je načrt izdelal Avgust Černigoj), ni prišlo; na zanj predvidenem mestu je bila leta 1988 urejena Marijina kapele. V letih 1941–1943 sta notranjščino poslikala Avgust Černigoj in Zoran Mušič, le upodobitve apostolov v slepih arkadah na stenah prezbiterja so delo Emme Gallovich Galli. Med slikarsko opremo je potrebno omeniti še slikana okna, delo tovarne Tiroler Glasmalerei und Mosaik-Anstalt iz Innsbrucka (Kragelj, 1997, 12, 17–29). Cerkev, ki jo je 1. oktobra 1941 posvetil goriški nadškof Carlo Margotti,<sup>7</sup> je torej svojo dokončno podobo dobila v letih pred in med drugo svetovno vojno, nekaterih manjših sprememb pa je bila deležna tudi v povojnih desetletjih (npr. tlak v ladjah, prilagoditev prezbiterja po liturgičnih smernicah drugega vatikanskega koncila). Brez dvoma najpomembnejši poseg pa je bil izveden leta 1986, ko so po Pascherjevih načrtih dokončali zvonik, ki je bil dotedaj zgrajen le do tretjega nadstropja in prekrit z začasno streho (Kragelj, 1997, 11).

Drežniška cerkev stoji na vzvišenem prostoru v naselju in je usmerjena proti jugovzhodu. Po svoji arhitekturni zasnovi je triladijska bazilika. Tako prezbiterij je apsidalno zaključen, prav tako stranski ladji. Na desni



**Sl. 3: Hans Pascher, župnijska cerkev Srca Jezusovega, Drežnica nad Kobaridom. Fasada (foto: F. Lazarini).**

**Fig. 3: Hans Pascher, Parish Church of the Sacred Heart of Jesus, Drežnica nad Kobaridom. Façade (photo: F. Lazarini).**

strani prezbiterij obdaja pritlična zakristija, ki je širša od stranske ladje ter zakriva desno apsidno. Severozahodno polo glavne ladje zavzema pevski kor, levo od podkorja je nekdanja krstilnica, na desni strani pa stoji zvonik. Zunanjščino členijo značilni neoromanski elementi. V pritličju fasade je grebenastokrižno obokana, s tremi polkrožnimi arkadami odprta vhodna lopa. Nad lopo so slepe arkade, ki so prekinjene s pravokotnim poljem, v katerem je novejši mozaik. Glavnino fasade zavzema rozeta, podstrešje pa osvetljuje lina v obliki trifore, ki predira trikotni zaključek pročelja. Fasado, pa tudi preostale stene zunanjščine zaključuje ločni friz, eden razpoznavnih znakov neoromanike, ob straneh pa jo poudarjajo stopnjevani zunanji oporniki.

5 *Der Bautechniker*, 21. 12. 1917: Herz Jesu-Kirche in Dreznica bei Karfeit (Küstenland), 42.

6 *Slovenec*, 27. 9. 1941: Romarska cerkev Srca Jezusovega v Drežnici pod Krnom, 227.

7 *Slovenec*, 27. 9. 1941: Romarska cerkev Srca Jezusovega v Drežnici pod Krnom, 227.

Podobne arhitekturne člene najdemo tudi na stranskih stenah. Glavno ladjo osvetljujejo trifore, stranski ladji in zakristijo pa polkrožno sklenjena okna, medtem ko stranski steni prezbiterijski na vsaki strani predira bifora. Med okni glavne ladje se spuščajo lizene, stranski ladji in zakristijo pa obdajajo oporniki, ki za razliko od tistih na pročelju niso stopnjevani.

Okras fasade se ponovi tudi pri skromneje členjenem začelju, apsido pa poleg venčnega zidca krasijo tri polkrožne niše.

Štirinadstropen zvonik členijo polkrožne odprtine, lizene, bifore in ločni friz. Stopnišče izstopa iz stavbne gote in učinkuje kot apsida. Podobna apsida na severozahodni strani zaključuje krstilnico.

Notranjščina je pregledna, prostor pa je, slikanim oknom navkljub, svetel. Ladje med seboj ločujejo polkrožne arkade, ki jih nosijo slopi, obdani s toskanskimi pilastri. Steni glavne ladje, ki je grebenastokrižno obokana, poleg arkad in trifor členijo do tal segajoči služniki s kockastimi kapiteli. Stranski ladji sta obokani s prečno na ladjo postavljenim banjastim obokom s sovodnicami, zadnji steni ladij pa členijo stopnjevani toskanski pilastri. Apsida, s katero je sklenjen prezbiterij, nima arhitekturnega okrasja.

Sodobniki so pogosto poudarjali, da je drežniška cerkev jubilejno, petdeseto delo arhitekta Hansa Pascherja. Eden najpomembnejših graških arhitektov poznega historizma se je rodil 19. junija 1858 v kraju St. Margarethen im Burgenland (takrat del Ogrske), v družini stavbenikov in kamnosekov, kar je pomembno vplivalo na izbiro njegovega poklica. Po končani realki v Sopronu (Ödenburg) leta 1874 se je preselil na Dunaj, kjer se je pri stavbeniku Franzu Schlöglu izučil poklica svojih prednikov. Po zaključeni vajeniški dobi se je leta 1877 vpisal na C. kr. gradbeno in strojniško šolo (K. k. Bau- und Maschinengewerbeschule), marca 1880 pa je začel obiskovati specialko pri Friedrichu baronu Schmidtu (1825–1891), v tistem času najpomembnejšem dunajskem arhitektu sakralnih stavb in »glavnem neogotiku« v cesarstvu. Z učiteljem je sodeloval pri gradnji dunajske mestne hiše (1872–1883), po končanem šolanju pa je izdelal načrte za nekaj zgradb na rodnem Gradiščanskem. Leta 1884 se je preselil v Gradec, kjer je sprva delal v biroju arhitekta Josefa Flohra, leta 1893 pa je opravil izpit za mestnega stavbnega mojstra in se osamosvojil. Po nenadni smrti arhitekta Roberta Mikovicsa (1852–1894) je postal »dvorni arhitekt« Društva za krščansko umetnost sekovske škofije, kar mu je prineslo ogromno naročil zlasti s strani Cerkve. Poleg množice sakralnih stavb je izdelal načrte tudi za več profanih, podobno kot sodobniki pa je oblikoval tudi cerkveno opremo (oltarje, prižnice, orgelske omare ipd.). Precej aktiven je bil tudi na območju današnje Slovenije, še posebej na Štajerskem. Umril je 23. septembra 1942 v Gradcu, poudariti pa je treba, da je večino svojih stavb ustvaril do konca prve svetovne vojne, v povojnih letih je večinoma le še zaključeval predvojna dela. Iz njego-



**Sl. 4: Hans Pascher, župnijska cerkev Lurške Matere Božje, Brestanica. Fasada (foto: F. Lazarini).**

**Fig. 4: Hans Pascher, Parish church of Our Lady of Lourdes, Brestanica. Façade (photo: F. Lazarini).**

ve oporoke lahko razberemo, da je zadnja leta svojega življenja živel v precejšnji revščini, ki je bila verjetno posledica zmanjšane gradbene dejavnosti in predvsem spremenjenega umetnostnega okusa v času med obema vojnama (Stegenšek, 1914a, 172; Stele, 1933–1952; Brantner, 1993, 10–17). Svoji pomembnosti navkljub pa mojster tudi v rodni Avstriji še ni bil temeljiteje obravnavan, saj je bil za zdaj preučen le njegov opus na avstrijskem Štajerskem, medtem ko dela drugod niso bila raziskana (Brantner, 1993; Brugger, 1995, 109–111, 114–117, 120).

Za lažje razumevanje položaja drežniške cerkve v slovenski arhitekturi poznega historizma, pa tudi znotraj Pascherjevega opusa kot takega, si na kratko oglejmo slogovne značilnosti avstroogrške sakralne arhitekture v zadnjih desetletjih pred prvo svetovno vojno, torej v času, ko je Pascher zgradil večino svojih objektov. Najpomembnejši arhitekturni center monarhije v obravnavanem času je bil Dunaj, ki je z mestnimi širitvami ter





**Sl. 5:** Hans Pascher, župnijska cerkev Srca Jezusovega, Drežnica nad Kobaridom. Notranjščina (foto: F. Lazarini).  
**Fig. 5:** Hans Pascher, Parish Church of the Sacred Heart of Jesus, Drežnica nad Kobaridom. Interior (photo: F. Lazarini).

zidavo poslopji ob Ringu in kasneje Gürtlu doživel razcvet gradbeništva. Cesarska prestolnica je pomembno vplivala na gradbeno dejavnost celotnega cesarstva, zlasti zaradi tega, ker se je večina pomembnih avstroogrskih arhitektov, tudi Pascher, šolala na Dunaju, pri arhitektih dunajskega Ringa. V sakralni arhitekturi avstroogrškega glavnega mesta sta v zadnjih desetletjih monarhije vzporedno potekali dve slogovni usmeritvi. Neogotiko, ki se sicer uveljavi že kmalu po sredini stoletja (prvi primer je bila Votivna cerkev, arh. Heinrich von Ferstel, 1855–1879), so širili zlasti učenci (in posnemovalci) že omenjenega Friedricha barona Schmidta. Med primeri omenimo cerkev redemptoristov (1886–1889) in cerkev v četrti Gersthof (1887–1891), deli Richarda Jordana, ter svetišče v Donaufeldu, nastalo po načrtih Franza von Neumanna (1904–1914). Sočasno je bila aktualna neoromanika, ki je po številu novozgrajenih cerkva kmalu preseгла neogotiko (npr. cerkve: Matere Božje na Jacquingasse, arh. Richard Jordan, 1890–1891; karmeličanov, isti arhitekt, 1898–1900; Kanizijeva cerkev, arh. Gustav Neumann, 1899–1903; Jubilejna cerkev, arh. Viktor Lunz, 1898–1913). V nasprotju s »srednjeveškimi« pa sta bila oba »zgodnjenovoveška« sloga v dunaj-

ski sakralni arhitekturi precej manj zastopana. Od približno petindvajsetih cerkva, ki so jih v letih 1880–1918 zgradili v avstroogrski prestolnici, je le župnijska cerkev v Breitenfeldu (arh. Alexander Wielemans in Viktor Lunz, 1893–1898) neorenesančna, Kaasgrabenkirche, delo Franza Kupke in Gustava Orglmeisterja iz let 1909–1910, pa je edini neobaročni sakralni objekt na Dunaju. Posebno skupino predstavljajo secesijske cerkve, med katerimi omenimo zlasti cerkev sv. Leopolda na Steinhofu (kapela psihiatrične bolnice), delo Otta Wagnerja iz let 1904–1907, ter svetišče na centralnem pokopališču (po takratnem dunajskem županu imenovana tudi Dr.-Karl-Lueger-Gedächtniskirche), zgrajeno 1908–1911 po načrtih Maxa Hegele (Wagner-Rieger, 1970, 237–249; Scheidl, 2003, 68–90, 111–151, 165–168, 180–184, 205–211).

Podobno velja za cerkvene stavbe v drugih avstrijskih deželah, pomemben odklon od tega pa predstavlja Štajerska, kjer je bil razvoj na področju cerkvene arhitekture nekoliko drugačen, saj ravno nasprotno kot v prestolnici tukaj prevladujejo »zgodnjenovoveški« slogi. Razlog za to je bilo Društvo za krščansko umetnost sekovske škofije oziroma njegov predsednik msgr.



**Sl. 6:** Hans Pascher, župnijska cerkev Lurške Matere Božje, Brestanica. Notranjščina (foto: F. Lazarini).  
**Fig. 6:** Hans Pascher, Parish church of Our Lady of Lourdes, Brestanica. Interior (photo: F. Lazarini).

Johann Graus (1836–1921), duhovnik, publicist, amaterski umetnostni zgodovinar ter na prelomu stoletij ena največjih avstroogrskih avtoritet na področju sakralne umetnosti. Graus je od osemdesetih let 19. stoletja zagovarjal renesanso v cerkveni umetnosti in kmalu postal eden glavnih zagovornikov neorenesanse v habsburških deželah. Kot predsedniku Društva za krščansko umetnost mu je s pomočjo arhitektov Mikovicsa in kasneje Pascherja, ki sta bila neke vrste »društvena arhitekta« in sta postavila večino sakralnih novogradenj v obeh štajerskih škofijah, uspelo uveljaviti neorenesanso tudi pri novogradnjah (Brugger, 1995, 56–65; Biedermann, 2007, 530–534; Schaukal, 2009). Pod Grausovim vplivom se je torej Pascher v veliki meri oddaljil od slogovnih idealov svojega učitelja Schmidta, enega glavnih »neogotikov« v cesarstvu, ter se preusmeril k neorenesansi, občasno vključevanje (zgodnje)baročnih elementov pa je bržkone posledica Grausovega pojmovanja baroka kot pozne različice renesanse, kar je bilo značilno tudi za nekatere druge sodobnike, pa tudi dejstva, da je z izbiro sloga želel postaviti vzporednico s časom po tri-

dentinskem koncilu, ko je bila Cerkev na vrhuncu moči, hkrati pa baročni elementi kažejo na tesnejši naslon na štajersko arhitekturno dediščino, kjer je renesansa redka, precej več pa je spomenikov iz baročne dobe (Biedermann, 2006, 423–426). Z združevanjem renesanse in zgodnjega baroka se je tako izoblikovala nova slogovna usmeritev, ki jo je Christian Brugger poimenoval »štajerska neorenesansa«. Slednjo lahko opredelimo tudi kot Grausovo predstavo o tem, kaj naj bi bila renesansa (Brugger, 1995, 111). Arhitekt Pascher je odločilno prispeval k uveljavitvi »novega sloga«, tj. Grausovih idealov, v praksi. Med najznačilnejšimi primeri njegovih cerkva, zgrajenih v slogu štajerske neorenesanse, omenimo cerkvi v Feldbachu (1898–1900) in Pischeldorfu (1898–1902) na avstrijskem Štajerskem (Brugger, 1995, 114–116),<sup>8</sup> prav tako so v omenjenem slogu zgrajene tudi skoraj vse njegove cerkve v slovenskem delu Štajerske, v nekdanji lavantinski škofiji, tj. župnijske cerkve v Preboldu (1895–1898), Čadramu (1895–1899), Žalcu (1903–1906), Cirkovcah (1904–1906, posvečena leta 1910) in Dolu pri Hrastniku (1908–1909), ki kljub

<sup>8</sup> Ob omenjenih neorenesančnih objektih so na avstrijskem Štajerskem po Pascherjevih načrtih zgradili tudi neogotski cerkvi v Weißkirchnu (1903–1904) in Zeltwegu (1904–1906).



razlikam v velikosti in izvedbi kažejo skupna slogovna izhodišča (Stegenšek, 1909, 107–109; 1914a, 90–105, 138–140, 161–170; Marolt, 1932, 123–127; Kemperl, 2004; 2008; Lazarini, 2010, 555–557).<sup>9</sup> Pri dveh monumentalnejših neorenesančnih objektih, graški cerkvi sv. Jožefa (1903–1910) in sočasno zgrajeni cerkvi sv. Antona Padovanskega na Viču v Ljubljani (1906–1908) pa se je arhitekt oddaljil od Grausovih idealov in bolj naslonoil na zgodnjerenesančne italijanske zglede (Bouvier, 1979, 96; Brugger, 1995, 116–117; Bichler, 1998, 6–10; Ciuha-Frančič, 2008, 23–33).

Čeprav je neorenesansa prevladujoči slog v Pascherjevem opusu, pa je nekatere objekte načrtoval tudi v neoromanskem slogu. Poleg župnijske cerkve sv. Jurija v Rogašovcih (1925), ki je po zasnovi precej skromnejša od drežniškega svetišča in z njim ne kaže večjih slogovnih podobnosti (Obal, 2002, 96–97), je v povezavi z Drežnico potrebno izpostaviti zlasti župnijsko cerkev Lurške Matere Božje v Brestanici (nekdanji Rajhenburg) na skrajni južni meji nekdanje dežele Štajerske, ki so jo zgradili v letih 1908–1911, posvečena pa je bila leta 1914 (Stegenšek, 1914a, 121–137; Obal, 2002, 23; Lazarini, 2010, 556). Med drežniško in brestaniško cerkvi je precej vzporednic in podobnosti, zato je zanimivo, da doslej še nihče od raziskovalcev historistične sakralne arhitekture na Slovenskem ni povezal in primerjal navedenih objektov. Podobno kot v Drežnici tudi v Brestanici farani, zlasti zaradi slabih letin, ne bi bili zmožni sami financirati gradnje novega objekta, zato se je župnik Jožef Cerjak zbiranja sredstev lotil na podoben način kot njegov sodobnik Kalin. Zastavil si je ambiciozno nalogo, sezidati novo romarsko cerkev, ki so jo posvetili Lurški Materi Božji, s čimer so obeležili petdeseto obletnico Marijinih prikazovanj v Lurdu (1858–1908), hkrati pa so, kot sporoča napis na plošči v prezbiteriju, s svetiščem obeležili petdeset let mašništva papeža Pija X. in šestdeseto obletnico vladavine cesarja Franca Jožefa.<sup>10</sup> Z dovoljenjem cerkvenih oblasti je sredstva za »slovenski Lurd« zbiral po vseh slovenskih deželah in drugod, podpiral pa ga je tudi samostan trapistov na gradu Rajhenburg, ki je dal brezplačno na voljo peč za izdelavo opeke, hkrati pa je opat p. Janez Krstnik Epalle v Franciji kupil tri kipe za oltarje. Poleg podobnega načina pridobivanja sredstev pa stavbi povezujejo zlasti arhitekturne značilnosti. Tako kot drežniška je tudi brestaniška cerkev triladijska, vendar ima slednja transept. Prezbiterij je petosminsko sklenjen, obstopata ga dve zakristiji, ki imata poleg pritličja tudi nadstropje z oratorijem. Brestaniška zunanščina je sicer bogateje okrašena, saj je tudi cerkev večja, a najdemo pri okrasju precej sorodnih elementov. Tako stene obdajajo zunanji oporniki, ki pa

so večkrat stopnjevani, bazikalni steni pa podpirajo celo oporniški loki. Glavno ladjo osvetljujejo trifore, stranski polkrožna okna, prezbiterij pa ima namesto bifor trifore, prav tako polkrožna okna predirajo tudi oltarno steno. Nekaj podobnosti je tudi pri oblikovanju fasade, kjer sicer nimamo vhodne lope, je pa bila slednja predvidena v prvi verziji načrtov (Stegenšek, 1914a, 123, sl. 26). Nad vhodom je prav tako pravokotno polje, v tem primeru brez slikarskega okrasa, vendar ob njem nimamo slepih arkad. Enak motiv je tudi rozeta, ki se v Brestanici poleg pročelja pojavlja še na zadnjih stenah krakov transepta. Brestaniška cerkev ima dva zvonika, za nadstropje višja in bogateje okrašena od drežniškega, sorodna pa so predvsem odprtine v obliki trifore ter oblika nekaterih oken. V pritličju obeh zvonikov sta kapeli, ki iz stene izstopata s plitkim poligonalnim sklepom, kar nekoliko spominja na apsidno krstilnico in stopnišče zvonika v Drežnici.

Prav tako najdemo podobnosti pri arhitekturni členitvi notranjščin, saj so tudi v brestaniški baziliki ladje ločene z arkadami, ki jih nosijo toskanski slopi, steni stranskih ladij pa členijo toskanski pilastri. V glavni ladji imamo ravno tako služnike s kockastimi kapiteli. Drugače kot v Drežnici je tukaj celotna notranjščina obokana z grebenastokrižnim obokom. Kljub nekaterim razlikam, ki so v prvi vrsti posledica velikosti in bogatejšega okrasja brestaniške bazilike, je za obe svetišči značilna podobna arhitekturna členitev. Skleпам, da je vzrok za to v sočasnem načrtovanju obeh objektov, pa tudi v sorodnem značaju cerkva, saj gre v obeh primerih za romarski svetišči, za kateri so si naročniki želeli, da bi postali vseslovenski središči češčenja Srca Jezusovega oziroma Lurške Matere Božje. Nekaj podobnosti je tudi v cerkveni opremi, ki je slogovno usklajena z arhitekturo, potrebno pa je poudariti, da so v Brestanici, kjer je bilo opremljanje končano že pred prvo svetovno vojno, tudi oltarji Pascherjevo delo, kar daje celoti monumentalnejši videz, čeprav sta tudi Novellijeva oltarja v Drežnici kvaliteten umetnostni izdelek. Seveda se je potrebno vprašati, zakaj se je arhitekt pri omenjenih zgradbah odločil za nov slog, v katerem do tedaj ni ustvarjal, a lahko o odgovoru le ugibamo, ni pa zanemarljiv podatek, da sta tudi cerkvi v obeh evropskih središčih češčenja Srca Jezusovega oziroma Lurške Matere Božje, Paray-le-Monialu in Lurdu, romanski oziroma neoromanski, pa čeprav v detajlih precej različni od drežniškega in brestaniškega svetišča; domnevamo torej lahko, da sta oba francoska objekta na naši stavbi vplivala zgolj »idejno«, medtem ko arhitekturno nista služila za vzor.

V letih tik pred izbruhom prve svetovne vojne smo Slovenci dobili dve pomembni božjepotni središči, »slo-

9 Poleg brestaniške cerkve, ki jo obravnavam v nadaljevanju, predstavlja določeno posebnost v njegovem spodnještajerskem opusu tudi podružnična cerkev na Radelci (1898–1903, posvečena 1910), ki pa je zaradi skromnejšega arhitekturnega okrasja slogovno manj izrazita (Stegenšek, 1914b, 193–195).

10 Podobno kot Srce Jezusovo je tudi Lurška Mati Božja eden od značilnih patrocinijev cerkva poznega 19. in zgodnjega 20. stoletja.



venski Lurd« v štajerski Brestanici in »narodno svetišče Srca Jezusovega« v Drežnici na Goriškem. Obe monumentalni zgradbi je prispeval graški arhitekt Hans Pascher, ki se je pri njuni zasnovi »odrekel« zanj značilni neorenesansi ter se raje odločil za neoromaniko, s čimer se je od graških preusmeril k dunajskim zgledom in modnim tokovom. Brez dvoma lahko zapišemo, da je svetišče v Drežnici, hkrati s tistim v Brestanici, eden najkvalitetnejših sakralnih objektov v Pascherjevem opusu. Hkrati pa je z navedenima cerkvama slovensko ozemlje dobilo dva primera v tistem času najaktualnej-

še dunajske arhitekture, ki po svoji kvaliteti, skupaj z nekaterimi drugimi objekti (npr. frančiškanska cerkev v Mariboru, arh. Richard Jordan, 1893–1895, posvečena leta 1900), tvorita sam vrh poznohistoristične sakralne arhitekture pri nas. Slednje je v primeru Drežnice še toliko pomembnejše, saj Primorska v primerjavi z drugimi slovenskimi regijami ni tako bogata s historično sakralno arhitekturo, ima pa zato med svojimi maloštevilnimi objekti tudi cerkev, ki se je, zaradi njene kvalitete, ne bi sramovali niti v tedanji cesarski prestolnici.

## THE CHURCH OF THE SACRED HEART OF JESUS IN DREŽNICA AND ITS PLACE IN THE SLOVENIAN ARCHITECTURE OF LATE HISTORICISM

Franci LAZARINI

Research Centre of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, France Stele Institute of Art History,  
Novi trg 2, 1000 Ljubljana, Slovenia  
e-mail: lazarini@zrc-sazu.si

### SUMMARY

*Due to the fact that the old church of St. George in the village of Drežnica above Kobarid had become extremely run down by the beginning of the 20th century, the local curate Jožef Kalin (1863–1949) began collecting funds for the new building that would become the 'National Shrine of the Sacred Heart of Jesus'. He was thus empowered to collect funds throughout the Gorizia region, but also in other provinces of the Austro-Hungarian Empire. A new, extremely monumental neo-Romanesque basilica with three naves was thus built between the years of 1911 of 1914 (with the exception of the bell tower, which was built only to the third floor, and was only completed according to the original plan in 1986). The church was furnished and decorated in the years before and during the Second World War. The plans for the Drežnica church and part of its equipment were designed by Hans Pascher (1858–1942), who is considered one of the most important architects of the late historicism in Styria. Pascher received his education in Vienna and spent most of his life in Graz, where he was influenced by Msgr. Johann Graus (1836–1921), president of the Society for Christian Art of the Seckau Diocese and one of the main proponents of neo-Renaissance in the German speaking countries; it is therefore not surprising that Pascher constructed the majority of his buildings in this style. The churches in Drežnica above Kobarid and in Brestanica in Lower Styria, which were constructed almost simultaneously (1908–1911, consecrated in 1914) represent notable exceptions among Pascher's churches built before World War I, since in both cases he chose a neo-Romanesque style, which was the leading style in Vienna at that time, thus shifting from the Graz to the Viennese influences. Although there are some differences between the two churches, especially in terms of their architectural richness and furnishing, both represent very high quality examples of Viennese-influenced late historicist architecture. The church in Drežnica can therefore be unreservedly defined as one of the key ecclesiastical buildings from the historicism period in Slovenia and as the most important ecclesiastical building of this stylistic orientation in the Primorska region.*

**Key words:** ecclesiastical architecture, late Historicism, neo-Romanesque style, Drežnica, Kobarid, Parish Church of the Sacred Heart of Jesus, Hans Pascher, Brestanica, Parish Church of Our Lady of Lourdes

## VIRI IN LITERATURA

**Der Bautechniker.** Zentralorgan für das österreichische Bauwesen. Wien, Perles, 1880–1921.

**Novi čas.** Gorica, Katoliško tiskovno društvo, 1909–1915.

**Slovenec:** političen list za slovenski narod. Ljubljana, Ljudska tiskarna, 1873–1945.

**Bichler, L. (1998):** Pfarrkirche zum hl. Josef am Schönaugürtel in Graz. Salzburg, Verlag St. Peter - Erzabtei St. Peter.

**Biedermann, G. (2006):** Aspekte der Bewertung historischer Stile bei Johann Graus. V: Murovec, B. (ur.): Vis imaginis. Baročno stropno slikarstvo in grafika. Jubilejni zbornik za Anico Cevc. Ljubljana, Založba ZRC, 421–426.

**Biedermann, G. (2007):** Monsignore Dr. theol. h. c. Johann Graus (1836–1921). Theologe – Kunsthistoriker – Denkmalpfleger – Fotograf. Studia Historica Slovenica, 7, 1–2, 529–568.

**Bouvier, F. (1979):** Sakralbauten. V: Dimitriou, S. (ur.): Stadterweiterung von Graz. 1850–1914. Graz–Wien, Leykam Verlag, 83–102.

**Brantner, K. (1993):** Der Architekt Hans Pascher (1858–1942). Kirchenneubauten in der heutigen Steiermark. Diplomski naloga. Graz, Karl-Franzens-Universität Graz, Geisteswissenschaftliche Fakultät.

**Brugger, C. (1995):** Kirchenbauten in der Zeit des Historismus in der Steiermark. Doktorska disertacija. Graz, Karl-Franzens-Universität Graz, Geisteswissenschaftliche Fakultät.

**Cevc, E. (1966):** Slovenska umetnost. Ljubljana, Prešernova družba.

**Ciuha-Francič, M. (2008):** Cerkev svetega Antona Padovanskega na Viču v Ljubljani. Nadškofijsko svetišče sv. Antona Padovanskega. Ljubljana, Župnija Vič.

**Fučić, B. (1979):** Srce Isusovo. V: Badurina, A. (ur.): Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva. Zagreb, Sveučilišni naklad Liber - Kršćanska sadašnjost - Institut za povijest umjetnosti, 542–543.

**Höfler, J. (1991):** Cerkevna umetnost na Slovenskem. V: Benedik, M. (ur.): Zgodovina Cerkve na Slovenskem. Celje, Mohorjeva družba, 403–422.

**Kalin, J. (1913):** Nova cerkev presv. Srca Jezusovega v Drežnici (Goriško). Bogoljub, 11 (Priloga), 1–8.

**Kalin, J. (1915):** Nova cerkev presv. Srca Jezusovega v Drežnici na Goriškem. Bogoljub, 13, 181–184.

**Kemperl, M. (2004):** Župnijska cerkev sv. Nikolaja v Žalcu. V: Vidmar, L. (ur.): Leksikon cerkva na Slovenskem. Škofija Maribor. Dekanija Žalec. Celje, Mohorjeva družba, 82–85.

**Kemperl, M. (2008):** Župnijska cerkev sv. Pavla v Preboldu. V: Vidmar, L. (ur.): Leksikon cerkva na Sloven-

skem. Škofija Celje. Dekanija Braslovče. Celje, Mohorjeva družba, 50–53.

**Kragelj, J. (1997):** Svetišče Srca Jezusovega v Drežnici. Drežnica, Župnijski urad.

**Lavrenčič, J. (1944):** Vas Srca Jezusovega. Spomini na Drežnico na Goriškem. Glasnik presvetega Srca Jezusovega, 43, 81–84.

**Lazarini, F. (2010):** Cerkevna arhitektura v mariborsko-lavantinski škofiji. Druga polovica 19. in 20. stoletje. Studia Historica Slovenica, 10, 2–3, 551–572.

**Marolt, M. (1932):** Dekanija Celje. 2. del. Cerkevne umetnine izven celjske župnije. Maribor, Zgodovinsko društvo.

**Obal, F. (2002):** Arhitektura historicizma in secesije v Prekmurju. Murska Sobota, Pomurska založba.

**Prelovšek, D. (1990):** Historizem. Arhitektura. V: Javornik, M. (ur.): Enciklopedija Slovenije, 4. Ljubljana, Mladinska knjiga, 25–28.

**Prelovšek, D. (1998):** Stavbarstvo 19. stoletja in iskanje narodne identitete. V: Bernik, S. et al. (ur.): Umetnost na Slovenskem. Od prazgodovine do današnjih dni. Ljubljana, Mladinska knjiga, 245–261.

**Schaukal, B. (2009):** Graus, Johann (Johann Evangelist). V: Nabert, A., Steppes, M. (ur.): Allgemeines Künstlerlexikon. Die Bildenden Künstler aller Zeiten und Völker, 61. München–Leipzig, K. G. Saur, 21.

**Scheidl, I. (2003):** Schöner Schein und Experiment. Katholischer Kirchenbau im Wien der Jahrhundertwende. Wien - Köln - Weimar, Böhlau Verlag.

**Stegenšek, A. (1909):** Konjiška dekanija. Maribor, samozaložba.

**Stegenšek, A. (1914a):** Nove župnijske cerkve. Ljubitelj krščanske umetnosti, 1, 3–4, 90–173.

**Stegenšek, A. (1914b):** Nove podružnice. Ljubitelj krščanske umetnosti, 1, 3–4, 189–197.

**Stele, F. (1924):** Oris zgodovine umetnosti pri Slovencih. Kulturnozgodovinski poskus. Ljubljana, Nova založba.

**Stele, F. (1933–1952):** Pascher Hans. V: Kidrič, F., Lukman, F. K. (ur.): Slovenski biografski leksikon, 2. Ljubljana, Zadruga gospodarska banka, 263.

**Stele, F. (1960):** Umetnost v Primorju. Ljubljana, Slovenska matica.

**Strle, A. (2000):** Praznik presvetega Srca Jezusovega. V: Smolik, M. (ur.): Leto svetnikov, 2. Celje, Mohorjeva družba, 546–555.

**Wagner-Rieger, R. (1970):** Wiens Architektur im 19. Jahrhundert. Wien, Österreichische Bundesverlag für Unterricht, Wissenschaft und Kunst.

**Walzer, A. (1970):** Herz Jesu. V: Kirschbaum, E. (ur.): Lexikon der christlichen Ikonographie, 2. Rom - Freiburg - Basel - Wien, Herder.